

City Research Online

City, University of London Institutional Repository

Citation: Meuleman, B., Abts, K., Slootmaeckers, K. & Meeusen, C. (2017).

Gedifferentieerde dreiging en de verklaring van vooroordelen: Anti-immigranten attitudes, islamofobie, antisemitisme en homonegativiteit vergeleken. *Sociologos*, 38(1-2), pp. 49-77.
doi: 10.21825/sociologos.86936

This is the published version of the paper.

This version of the publication may differ from the final published version.

Permanent repository link: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/18357/>

Link to published version: <https://doi.org/10.21825/sociologos.86936>

Copyright: City Research Online aims to make research outputs of City, University of London available to a wider audience. Copyright and Moral Rights remain with the author(s) and/or copyright holders. URLs from City Research Online may be freely distributed and linked to.

Reuse: Copies of full items can be used for personal research or study, educational, or not-for-profit purposes without prior permission or charge. Provided that the authors, title and full bibliographic details are credited, a hyperlink and/or URL is given for the original metadata page and the content is not changed in any way.

Gedifferentieerde dreiging en de verklaring van vooroordelen: anti-immigrantenattitudes, islamofobie, antisemitisme en homonegativiteit vergeleken

Bart Meuleman^{*1}, Koen Abts^{1,2}, Koen Slootmaeckers^{3,4} & Cecil Meeusen¹

Samenvatting

Deze bijdrage stelt dat een te eenzijdige aandacht voor de veralgemeende component van vooroordelen een obstakel vormt om de structuur en genese van vooroordelen tegenover specifieke groepen te begrijpen. We stellen een model van *gedifferentieerde dreiging* voor dat toelaat het particuliere karakter van specifieke vooroordelen te conceptualiseren en te toetsen. Deze benadering postuleert dat verschillende uitgroepen diverse economische en culturele belangen uitdagen, en dat deze specifieke bedreigingen diverse socio-economische lagen en culturele segmenten van de bevolking in verschillende mate treffen. Vervolgens passen we het model van gedifferentieerde dreiging toe om de houdingen van autochtone Belgen tegenover immigranten, moslims, joden en homoseksuelen te analyseren. De resultaten tonen aan dat het inderdaad mogelijk is om een gemeenschappelijke component in de diverse vooroordelen te onderscheiden. Maar tegelijkertijd bevatten de onderscheiden vooroordelen elk een relevante, unieke component die op verschillende wijze samenhangt met structurele kenmerken en attitudes. Traditionele genderopvattingen, bijvoorbeeld, hebben tegelijkertijd een versterkend effect op homonegativiteit en een temperende invloed op islamofobie. Gevoelens van relatieve deprivatie zijn dan weer sterker gerelateerd met islamofobie dan met andere vormen van vooroordeel en hebben helemaal geen impact op homonegativiteit. Religiositeit speelt een meer beslissende rol in de formatie van antisemitisme en homonegativiteit dan het geval is bij andere vooroordelen.

* bart.meuleman@kuleuven.be

1 Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (ISPO) / Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO), KU Leuven

2 Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Tilburg University

3 School of Politics and International Relations, Queen Mary University of London

4 Leuven International and European Studies (LINES), KU Leuven

Anti-immigrantenattitudes, ten slotte, vertonen een klassegradiënt die afwezig is bij de overige vooroordelen. Deze resultaten tonen aan dat de vooroordelen tegenover specifieke uitgroepen niet begrepen kunnen worden zonder aandacht te besteden aan contextuele factoren, zoals sociale posities, de aard van intergroepsrelaties, machtsevenwichten en elitediscoursen.

Kernwoorden

veralgemeend vooroordeel, homonegativiteit, islamofobie, antisemitisme, anti-immigrantenattitudes, gedifferentieerde dreiging

Inleiding

Een dominant paradigma in onderzoek naar intergroepsrelaties stelt dat vooroordelen zich doorgaans niet beperken tot één doelgroep, maar veralgemenen naar tal van uitgroepen. Studies naar vooroordelen toonden herhaaldelijk aan dat negatieve houdingen ten aanzien van diverse sociale groepen inderdaad een gemeenschappelijke component delen, vaak omschreven als ‘veralgemeend vooroordeel’ (*‘generalized prejudice’*; Allport, 1958; Duckitt & Sibley, 2007) of ‘diffuus ethnocentrisme’ (Meuleman & Billiet, 2003). Wie bevooroordeeld is tegenover één welbepaalde groep, zal ook de neiging hebben andere *out-groups* te verwerpen.

Vooroordelen ten opzichte van specifieke groepen reduceren tot één gemeenschappelijke noemer volstaat echter niet om het ontstaan van vooroordelen afdoende te begrijpen. Neem bijvoorbeeld de schietpartij van 12 juni 2016 in Orlando, waarbij Omar Mateen 49 bezoekers van de homoclub Pulse vermoordde. In de nasleep van de aanslag werd gesuggereerd dat Mateens aanslag was ingegeven door islamitische geloofsovertuigingen. Al snel kwamen in een deel van de publieke opinie homoseksuelen en moslims – twee groepen die veelvuldig slachtoffer zijn van vooroordelen – lijnrecht tegenover elkaar te staan. Het debat verschoof daardoor naar de vermeende homonegativiteit onder de moslimbevolking, terwijl islamofobe uitspraken werden vergoelijkt vanuit een pro-LGBT-retoriek. Eerder dan samen te vallen, zoals de theorie van het veralgemeend vooroordeel voorspelt, leken islamofobie en homonegativiteit zich in tegenstelling tot elkaar uit te kristalliseren. Een eenzijdige aandacht voor veralgemeend vooroordeel is niet in staat dergelijke fenomenen te duiden. Tegelijkertijd is het ook reeds aangetoond dat het afzonderlijk bestuderen van vooroordelen tegenover specifieke groepen, zonder de gemeenschappelijke component in rekening te brengen, tot foutieve conclusies kan leiden. Zo tonen bijvoorbeeld Kalkan, Layman en Uslaner (2009) aan dat de belangrijkste factor voor de toename van islamofobie in de VS na 9/11 niet zozeer de angst voor terrorisme is, maar wel hoe men naar minderheidsgroepen in het algemeen kijkt.

In deze bijdrage presenteren we een kader dat toelaat zowel de gemeenschappelijkheid als de specificiteit van vooroordelen tegenover diverse groepen te conceptualiseren en empirisch te analyseren (voor een gelijkaardige argumentatie, maar dan toegespitst op emotionele reacties ten aanzien van diverse uitgroepen, zie Cottrell & Neuberg, 2005). Dit *model van gedifferentieerde dreiging* verklaart waarom vooroordelen tegenover specifieke groepen (in tegenstelling tot veralgemeende vooroordelen) zich ontwikkelen onder welbepaalde sociale strata. Het uitgangspunt van dit model is dat groepsspecifieke vooroordelen inderdaad clusteren in een veralgemeend vooroordeel, maar dat tegelijkertijd contextuele factoren bepalen tegenover welke specifieke groepen negatieve houdingen worden geactiveerd (zie ook Akrami, Ekehammar & Bergh, 2011). In onze analyse passen we dit model toe op de Belgische context, en vergelijken we vier specifieke vormen van vooroordelen die hun oorsprong hebben in diverse gepercipieerde bedreigingen, namelijk anti-immigrantenattitudes, islamofobie, antisemitisme en homonegativiteit. Concreet beantwoorden we de volgende twee onderzoeksvragen: (1) In hoeverre bestaat er overlap tussen negatieve attitudes tegenover deze groepen? Is er sprake van een veralgemeend vooroordeel, of houden individuen er gedifferentieerde attitudes op na? (2) Kunnen we vooroordelen tegenover diverse groepen begrijpen vanuit een algemeen verklaringsmodel, of kunnen de diverse vooroordelen in verband gebracht worden met specifieke determinanten?

Theorie en hypothesen

Veralgemeend vooroordeel: de grootste gemene deler van vooroordelen

De definitie van ‘veralgemeend vooroordeel’ heeft haar oorsprong in de persoonlijkheids- en sociale psychologie. Het concept komt uit het werk van Allport (1958, p. 66), waarin hij schreef: *“People who reject one out-group will tend to reject other out-groups. If a person is anti-Jewish, he is likely to be anti-Catholic, anti-Negro, anti any out-group”*. Meer recent introduceerden Zick et al. (2008) het begrip ‘*syndrome of group-focused enmity*’ (GFE) om te verwijzen naar een veralgemeende afwijzing van allerlei sociale groepen gebaseerd op een ideologie van ongelijkheid. Over de jaren heen hebben talrijke studies aangetoond dat negatieve houdingen tegenover diverse sociale groepen – etnische en religieuze minderheden, maar ook vrouwen, seksuele minderheden, ouderen en personen met een beperking – inderdaad sterk samenhangen (Altemeyer, 1998; Agnew et al., 2000; Bierly, 1985; Bratt, 2005; Ekehammar et al., 2004). In de Vlaamse context toonden Meuleman en Billiet (2003) aan dat attitudes tegenover ‘oude’ Turkse en Marokkaanse migranten, ‘nieuwe’ Oost-Europese migranten en asielzoekers empirisch nauwelijks van elkaar te onderscheiden zijn, wat ertoe leidde dat het concept ‘diffuus ethnocentrisme’ geïntroduceerd werd. Vervolgonderzoek in Vlaanderen bevestigt dat een specifieke vorm van vooroordeel zoals anti-moslimattitudes inderdaad sterk bepaald wordt door algemene vormen van xenofobie

(Elchardus & Spruyt, 2014) en dat veralgemeende vooroordelen niet beperkt blijven tot diverse categorieën migranten, maar bijvoorbeeld ook homonegativiteit omvatten (Meeusen & Dhont, 2015).

Deze consistentie in het afwijzen van diverse uitgroepen wordt doorgaans toegewezen aan persoonskenmerken en cognitieve processen. Adorno en collega's (1950), bijvoorbeeld, stelden dat een autoritaire persoonlijkheidsstructuur aan de basis ligt van het afwijzen van allerlei sociale groepen die als een bedreiging voor de sociaal-culturele orde gezien worden. Individuen met een sterke sociale dominantie-oriëntatie en geloof in sociale hiërarchie zouden dan weer afkerig staan tegenover groepen met een lage sociale status (Duckitt & Sibley, 2007). De huidige literatuur conceptualiseert autoritarisme (d.i. het geloof in autoritaire onderwerping, gehoorzaamheid en strikte handhaving van de sociale orde) en sociale dominantie (d.i. het geloof in een hiërarchische samenleving waarbij de ingroep de uitgroep domineert) als ideologische attitudes die aan de basis liggen van veralgemeend vooroordeel en zo de sterke samenhang tussen verschillende soorten vooroordeel verklaren (Bäckström & Björklund, 2007; Hodson & Dhont, 2015; Sibley, Robertson, & Wilson, 2006; Van Hiel & Mervielde, 2005). Deze ideologische attitudes en veralgemeend vooroordeel worden op hun beurt bepaald door structurele kenmerken, waarvan opleidingsniveau en sociale status de belangrijkste zijn (De Koster & Van der Waal, 2006). Mannen, lager opgeleiden, werklozen, arbeiders en ouderen zijn doorgaans vatbaarder voor veralgemeende vooroordelen (Altemeyer, 1998; Zick et al., 2011; Schieffer, 2013).

Gedifferentieerde dreiging: sociale context en de specificiteit van vooroordelen

De neiging om allerlei groepsspecifieke vooroordelen samen te voegen tot het overkoepelend construct 'veralgemeend vooroordeel' beperkt drastisch de kans om belangrijke nuanceverschillen tussen specifieke houdingen te onderscheiden (Meeusen & Kern, 2016; voor een soortgelijke argumentatie, maar dan toegepast op diverse culturele waardenoriëntaties, zie De Koster & Van der Waal, 2006). In dat opzicht volstaat de focus op veralgemeende vooroordelen, geworteld in persoonskenmerken van het individu, niet om de specificiteit van vooroordelen te verklaren. Welke groepen het voorwerp worden van negatieve beeldvorming is namelijk afhankelijk van structurele en culturele contextfactoren binnen een specifieke samenleving (Zick et al., 2008), zoals de aanwezige patronen van contact en competitie tussen groepen, machtsrelaties en politieke vertogen. Deze factoren zijn cruciaal om te begrijpen waarom sommige strata negatieve attitudes ten aanzien van bepaalde (versus alle) groepen ontwikkelen (Agnew et al., 2000; Akrami et al., 2011; Ray and Lovejoy, 1986).

Deze idee zit reeds vervat in Blumers (1958) begrip '*sense of group position*', waarbij hij expliciet verwijst naar het belang van de concrete context en sociale structuren waarbinnen intergroepsrelaties vorm krijgen: "[race] *prejudice exists basically in a sense of group position rather than in a set of feelings which members of one racial group have toward the members of another racial group. This different way of viewing*

race prejudice shifts study and analysis from a preoccupation with feelings as lodged in individuals to a concern with the relationship of [racial] groups." (Blumer, 1958, p. 3). Vooroordelen vormen dus een manier om te beschrijven en te legitimeren hoe de eigen groep zich positioneert ten opzichte van andere sociale groepen. Het ontstaan van vooroordelen moet dan ook begrepen worden als een fundamenteel collectief proces, waarbij leden van de dominante groep ervaren dat hun belangen, wereldbeelden en bestaande sociale hiërarchieën uitgedaagd worden door ondergeschikte groepen (Bobo & Hutchings, 1996).

Complementair daarmee stelt de groepsconflicttheorie dat vooroordelen begrepen moeten worden als een defensieve reactie op de perceptie dat andere groepen de sociale, economische, culturele en politieke voorrechten van de eigen sociale groep bedreigen (Blalock, 1967; Meuleman, Davidov & Billiet, 2009). Dit denkkader benadrukt de rol van conflict en sociale vergelijking tussen groepen. Het is immers niet zozeer individuele maar collectieve relatieve deprivatie die het ontstaan van vooroordelen verklaart. Individuen die ervaren dat hun referentiegroep slechter af is in vergelijking met een relevante uitgroep zullen specifiek tegenover deze groep negatieve houdingen ontwikkelen (Merton, 1957; Runciman, 1966).

Om de specificiteit van vooroordelen ten volle te begrijpen, moet de rol van intergroepsconflict op twee kernpunten bijgesteld worden – we noemen dit het *model van gedifferentieerde dreiging*: (1) het karakter van de ervaren bedreiging is afhankelijk van de specifieke context van intergroepsrelaties; en (2) gevoelens van bedreiging treffen niet een samenleving als geheel, maar zijn sociaal gestratificeerd, dus ongelijk verspreid over socio-economische strata en culturele groepen.

De eerste component van het model van gedifferentieerde dreiging stelt dat de inzet van het groepsconflict erg divers kan zijn, waardoor verschillende vormen van bedreiging ervaren kunnen worden (Riek, Mania & Gaertner, 2006). Economische bedreiging (soms ook wel realistische of materiële bedreiging genoemd) wordt geïnduceerd door relatieve deprivatie die op haar beurt wordt veroorzaakt door competitie om schaarse materiële goederen zoals goedbetaalde jobs, betaalbare huisvesting of de diensten van de verzorgingsstaat (Olzak, 1992). Culturele of symbolische bedreiging, daarentegen, vindt haar oorsprong in diverse conflicten over de gevestigde sociale orde, culturele gebruiken en gedeelde overtuigingen, normen en waarden (Stephan et al., 1998). Belangrijk is dat elke specifieke uitgroep verbeeld wordt als een specifieke mix van economische en culturele bedreigingen (Hjerm & Nagayoshi, 2011).

Op basis van de combinatie van economische en culturele bedreiging kan een typologie van 'de Ander' opgesteld worden (Duckitt, 2001). *Deviante groepen* (lage economische en hoge culturele dreiging) zijn cultureel afwijkend en worden daarom als een bedreiging voor de sociale orde gezien, maar maken geen aanspraak op collectieve materiële goederen (bv. seksuele minderheden). *Concurrerende groepen* (hoge economische en lage culturele dreiging) dagen niet zozeer de waarden van de dominante groep uit, maar stellen de verdeling van schaarse goederen in vraag (bv. werklozen of dakloze personen). *Dissidente groepen*, ten slotte, bedreigen de waarden en normen van de dominante groep (hoge culturele dreiging) én dingen mee naar schaarse mate-

riële middelen (hoge economische bedreiging) – denk bijvoorbeeld aan immigranten met Turkse of Marokkaanse achtergrond in België.

Deze typologie maakt duidelijk dat diverse sociale groepen omwille van uiteenlopende redenen het slachtoffer kunnen worden van vooroordelen. Conform het *dual-process motivational model* (Duckitt, 2001) valt te verwachten dat vooroordelen tegen groepen waar een culturele dreiging van uitgaat (bv. deviante groepen) voornamelijk in verband gebracht kunnen worden met een autoritair wereldbeeld, terwijl relatieve deprivatie een belangrijkere rol speelt in de afwijzing van groepen die een economische bedreiging vormen (bv. concurrerende groepen). Houdingen tegenover dissidente groepen worden op hun beurt door zowel relatieve deprivatie als autoritarisme gedreven.

Het tweede kernpunt van het model van gedifferentieerde dreiging focust op de sociale stratificatie en culturele diversiteit *binnen* de dominante groep. Deze laatste is immers geen monoliet, maar is gesegmenteerd in verschillende socio-economische klassen (met specifieke structurele posities) en culturele groepen (met onderscheiden waardenpatronen en ideologische disposities). De mate waarin uitgroepen als een economische en culturele dreiging ervaren worden, is dus niet gelijkmatig gespreid over de hele samenleving, maar is in sterke mate gestratificeerd. Economische dreigingen treffen niet alle socio-economische segmenten in dezelfde mate.¹ Culturele bedreigingen appelleren slechts aan welbepaalde culturele subgroepen in de samenleving. Deze stelling sluit aan bij de observatie van De Koster en Van der Waal (2006) dat binnen het culturele domein diverse waardeoriëntaties bestaan – zoals moreel conservatisme en autoritarisme – die niet tot één enkel continuüm te herleiden zijn. Afhankelijk van de specifieke combinatie van culturele waardeoriëntaties kunnen leden van de dominante groep diverse groepen als een culturele bedreiging ervaren, en gediversifieerde patronen van vooroordelen vertonen. Samenvattend, stelt het model van gedifferentieerde dreiging dat vooroordelen niet zozeer veralgemeend zijn, maar specifiek gericht zijn op groepen die gepercipieerd worden als een culturele of economische bedreiging voor een concreet individu en zijn of haar relevante referentiegroep.

Vooroordelen in context: anti-immigrantenattitudes, homonegativiteit, islamofobie en antisemitisme in Vlaanderen

De kern van de gedifferentieerde dreiging-benadering is dat vooroordelen niet in universele termen te begrijpen zijn, maar samenhangen met de structurele en culturele contexten waarin de intergroepsrelaties ingebed zijn. Dit denkkader valt in abstracte termen niet rechtstreeks te toetsen, maar biedt eerder een theoretische bril om te bestuderen hoe vooroordelen gestructureerd zijn in een specifieke sociale ruimte. In deze bijdrage focussen we op vooroordelen ten aanzien van vier groepen die regelmatig het onderwerp zijn van publiek debat, namelijk immigranten, moslims, homoseksuelen en joden. Omdat vooroordelen ten aanzien van deze groepen geworteld zijn in erg diverse logica's van economische en culturele bedreiging, vormt deze selectie een goede toetssteen voor het model van gedifferentieerde dreiging. In deze paragraaf

beschrijven we kort de eigenheid van de (gepercipieerde) maatschappelijke posities van deze groepen en formuleren we op basis daarvan hypothesen over de groepsspecifieke antecendenten van vooroordelen. Dit laat ons toe om op indirecte wijze de centrale stellingen van het model van gedifferentieerde dreiging te testen. Met andere woorden: we gaan na in welke mate deze vier soorten vooroordelen zich tot elkaar en tot enkele structurele kenmerken verhouden (zie ook Elchardus & Spruyt, 2014; Van Bohemen, Kemmers & De Koster, 2012).

In de Belgische context wordt het begrip ‘migranten’ voornamelijk geassocieerd met de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen die hun wortels hebben in de naoorlogse arbeidsmigratie. In de ogen van het grote publiek omvat deze term evenzeer de tweede en derde generatie nakomelingen van deze ‘gastarbeiders’. Personen van Turkse en Marokkaanse afkomst ondervinden vaak een structureel nadeel omwille van de lage opleidingsgraad van hun ouders en de beperkte kansen op opwaartse mobiliteit (Laurijssen & Glorieux, 2015). Als dusdanig bezetten personen uit deze groep bovengemiddeld kansarme socio-economische posities (Neels, 2000; Phaet et al., 2007) en worden ze vaak als een bedreiging op het vlak van laaggeschoolde jobs of de verzorgingsstaat ervaren (Abts & Kochuyt, 2013). Daarnaast worden burgers van Turkse en Marokkaanse oorsprong omwille van het zichtbare culturele verschil als bedreiging voor de sociaal-culturele orde verbeeld (Swyngedouw, 1995). Omdat immigranten zowel met laaggeschoolde autochtonen concurreren om schaarse middelen als de waarden en normen van de dominante groep uitdagen, behoren ze tot het dissidente type.

Hoewel een groot deel van de personen van Turkse en Marokkaanse oorsprong moslim is, moet een conceptueel onderscheid gemaakt worden tussen anti-immigranten-attitudes en een tweede vorm van vooroordeel, namelijk *islamofobie*. Islamofobie verwijst naar een negatieve houding tegenover de islam en moslims als gemeenschap (Bleich, 2011). De vermeende onverzoenbaarheid van westerse en islamitische waarden staat centraal in de opgang van het islamofob discours waarbij moslims gezien worden als de ultieme *culturele* Ander (Strabac & Listhaug, 2008; Kumar, 2012; Taras, 2012). Anti-islamvertogen stellen de islam voor als een monolithische, gewelddadige en seksistische religie en focussen op de culturele incompatibiliteit van de islam met de Belgische samenleving (Zemni, 2011). Moslims als religieus-culturele groep vormen in de ogen van bevooroordeelde individuen een culturele eerder dan een economische bedreiging, en kunnen daarom beschouwd worden als een deviante groep.

Homonegativiteit, ten derde, is een geheel van negatieve vooringenomenheden ten aanzien van homoseksuele, lesbische, biseksuele en transseksuele (LGBT) personen dat uitmondt in antihomoattitudes, overtuigingen en oordelen (Hudson & Ricketts, 1980). Hoewel België bekend staat als pionier op het vlak van LGBT-rechten en het klimaat ten aanzien van seksuele minderheden duidelijk positiever is geworden in het laatste decennium (Aerts et al., 2014), is homonegativiteit geen feit van het verleden. Diverse homofobe aanvallen, waaronder twee doodslagen in juli 2012 te Luik, zijn een pijnlijke herinnering aan het feit dat homonegativiteit nog steeds aanwezig is in de Belgische samenleving. Een kernpunt van homonegativiteit is dat homoseksualiteit een bedreiging vormt voor de heteronormatieve sociaal-culturele orde. Homoseksuele personen

vormen bijgevolg een deviante groep, die conventionele genderrolpatronen, het christelijke waardesysteem en de traditionele moraliteit in vraag stellen.

Antisemitisme, ten slotte, verwijst naar een afkeer van de Joodse gemeenschap, een culturele Ander die geen inspanningen levert om te assimileren en tegelijkertijd een machtige Ander die een stevige grip heeft op de economie en als dusdanig in competitie treedt met lokale actoren (Schiffer & Wagner, 2011; Meer, 2013). Joden kunnen bijgevolg als dissidente groep beschouwd worden, maar de dissidentie is van bijzondere aard. De meeste dissidente groepen worden verweten niet voldoende bij te dragen aan de economie en in concurrentie te gaan met laaggeschoolde leden van de meerderheidsgroep – dit geldt bijvoorbeeld voor personen van Turkse en Marokkaanse oorsprong. De ultra-orthodoxe Haredi-Joden, die vooral in Antwerpen leven en er sterk aanwezig zijn in de diamanthandel, worden daarentegen aangewreven controle over de economie en de internationale financiële wereld na te streven. Recent onderzoek wijst uit dat een aanzienlijk deel van de Belgische joden op regelmatige basis uitingen van antisemitisme ervaart (Ben-Rafael, 2014).

Deze contextinformatie laat vermoeden dat specifieke vooroordelen – ten minste gedeeltelijk – op andere gronden ontstaan. Omdat immigranten en joden als een economische bedreiging gezien worden, valt te verwachten dat vooroordelen tegenover deze groepen sterk aangestuurd worden door gevoelens van relatieve deprivatie. Relatieve deprivatie is met andere woorden een meer relevante voorspeller voor anti-immigrantenattitudes en antisemitisme dan voor houdingen ten aanzien van groepen die voornamelijk als een culturele dreiging gezien worden (zoals moslims en homoseksuelen). De dreiging die van Turkse en Marokkaanse migranten en joden uitgaat, is echter fundamenteel verschillend. Omwille van de specifieke Belgische etnostratificatie zijn het vooral laaggeschoolde autochtonen die met personen van Turkse en Marokkaanse afkomst in economische competitie treden. Bijgevolg kristalliseren anti-immigrantenattitudes zich wellicht – meer dan andere vooroordelen – uit volgens socialeklassenlijnen (Kunovich, 2004). In het geval van antisemitisme verwachten we daarentegen geen uitgesproken klassegradiënt.

Islamofobie en homonegativiteit zijn eerder ingebed in een culturele logica dan in een economische breuklijn. Zowel moslims als seksuele minderheden worden als een bedreiging voor de sociale orde en dominantewaardeschemata ervaren. Aangezien deze twee groepen echter een bedreiging voor erg verschillende waardenpatronen vormen, is de veronderstelling dat homonegativiteit en islamofobie zich in andere culturele segmenten van de meerderheidsbevolking manifesteren. Het verband tussen traditionele genderopvattingen (Thornton, Alwin & Camburn, 1983) vormt een perfecte illustratie van dit punt. Een van de meest persistente stereotypen is dat homoseksualiteit de patriarchale normen betreffende gender uitdaagt: wanneer mannen zich vrouwelijk gedragen (of omgekeerd), wordt dit als een teken van homoseksualiteit gezien (Dewaele et al., 2013). Homonegativiteit is bijgevolg sterker aanwezig bij personen die veel belang hechten aan traditionele genderrollen (Aerts et al., 2014). Dit mechanisme verklaart overigens ook waarom mannen er gemiddeld meer homonegatieve houdingen op nahouden dan vrouwen (Herek, 1988). De genderdimensie van homonegativiteit is niet zozeer een effect

van sekse per se, maar is onlosmakelijk verbonden met de verwachtingen die aan gender gekoppeld worden in een welbepaalde samenleving, en meer specifiek met de heersende opvattingen over masculiniteit (Connell, 2005; Plummer, 1999). Zo tonen verschillende studies aan dat homonegativiteit een cruciale rol speelt in de constructie van mannelijkheidsidealen alsook in het socialisatieproces van jongens (zie Kimmel, 1994; Plummer, 2001). Islamofobie is eveneens gerelateerd met genderopvattingen, maar op een andere wijze. Een van de constitutieve mythes van islamofobie is dat de islam een inherent sexistische religie is (Kumar, 2012). De kritiek dat de islam vrouwen onderdrukt, resonanceert voornamelijk bij personen die gendergelijkheid hoog in het vaandel dragen. Daarom valt te verwachten dat negatieve houdingen tegenover moslims wijder verspreid zijn onder personen die traditionele genderrolpatronen verwerpen. Dat gendertraditionalisme enerzijds homonegativiteit versterkt en anderzijds islamofobie tempert, reflecteert zich ook in politieke elitediscoursen. Extreemrechts mobiliseert met regelmaat van de klok het beeld van de homonegatieve moslim om anti-islamsentimenten aan te wakkeren (Bracke, 2012).

De islam wordt niet enkel als een bedreiging voor gendergelijkheid ervaren, maar ook voor andere waardepatronen – zoals de scheiding van kerk en staat, liberale vrijheden, democratie en tolerantie – waar hogeschoolde veel nadruk op leggen. Voor veel hoger opgeleiden (die als een tolerante groep te boek staan) is scepticisme tegenover de islam gerechtvaardigd om zo de liberale democratie en de Verlichtingswaarden te verdedigen (Bilsky, 2009; Spruyt & Elchardus, 2012). De moslim-Andere wordt zo als een gepaste vijand en een legitiem object van vooroordeel geconstrueerd (Fekete, 2009). Ondanks het feit dat recente onderzoeken dit lijken tegen te spreken (bv. Van Bohemen et al., 2012), vinden we genoeg aanwijzingen in de Belgische context om te verwachten dat hoger opgeleiden meer negatief staan tegenover moslims dan tegenover andere groepen (zie Spruyt & Elchardus, 2012).

De idee van gedifferentieerde culturele bedreiging veronderstelt ten slotte ook dat religiositeit zich op een andere wijze verhoudt tot groepsspecifieke vooroordelen. Allport (1958, p. 444) merkte reeds op dat religiositeit vooroordelen zowel kan temperen als stimuleren. Hoewel de meeste religies tolerantie prediken, laten ze toch bepaalde vormen van vooroordeel tegenover personen die de religieuze normen schenden toe. Zo wordt er een onderscheid gemaakt tussen door een religie ‘verboden’ en ‘gepermitteerde’ vooroordelen (Hunsberger & Jackson, 2005). Enerzijds rapporteert Billiet (1995) dat christenen die sterk betrokken zijn op hun religieuze gemeenschap minder negatieve attitudes ten aanzien van migranten vertonen dan zogenaamde marginale christenen. Maar anderzijds stelt de katholieke leer dat homoseksualiteit ingaat tegen de religieuze moraal (Withley, 2009) en worden joden verantwoordelijk geacht voor de kruisiging van Jezus Christus (Pargament et al., 2007). Bijgevolg valt te verwachten dat homonegativiteit en antisemitisme vaker voorkomen bij christenen die sterk religieus betrokken zijn.

Hypothesen

Op basis van de bovenvermelde theorieën kunnen we hypothesen formuleren over de gemeenschappelijkheid en de specificiteit van vooroordelen tegenover immigranten, homoseksuelen, moslims en joden. Volgens de theorie van het veralgemeende vooroordeel valt in de attitudes ten aanzien van de vier uitgroepen een sterke gedeelde component te onderscheiden, GFE (H1). Bovendien stelt deze theorie dat specifieke vooroordelen door een gemeenschappelijke reeks van predictoren te verklaren zijn. We verwachten dat mannen (H2), oudere personen (H3), lager opgeleiden (H4), leden van lagere sociale klassen (H5) en religieuze personen (H6) meer vooroordelen vertonen tegenover uitgroepen in het algemeen. Bovendien veronderstellen we dat autoritarisme (H7), relatieve deprivatie (H8) en traditionele genderopvattingen (H9) positief gerelateerd zijn met veralgemeend vooroordeel.

Het model van gedifferentieerde dreiging voorspelt echter ook dat homonegativiteit, islamofobie, anti-immigrantenattitudes en antisemitisme niet zonder meer tot een gemene deler gereduceerd kunnen worden (H10) en dat specifieke vooroordelen ten dele volgens idiosyncratische mechanismen ontstaan. Om die reden formuleren we de hypothesen over groepsspecifieke verklaringen in termen van afwijkingen van het algemene patroon (zie H2-H9).

- *Homonegativiteit*: we verwachten dat gender een sterkere impact heeft op homonegativiteit dan op de gemeenschappelijke kern van vooroordelen (GFE). Mannen worden verwacht in het algemeen sterker bevooroordeeld te zijn dan vrouwen (zie H2), maar dit genderverschil zou meer uitgesproken zijn als het op vooroordelen over homoseksuelen aankomt (H11). Op gelijkaardige wijze verwachten we een sterkere impact van christelijke religieuze betrokkenheid (H12) en gendertraditionalisme (H13), terwijl gevoelens van relatieve deprivatie minder relevant zijn om houdingen ten aanzien van seksuele minderheden te voorspellen (H14).
- *Anti-immigrantenattitudes*: behoren tot de lagere sociale klassen (H15) en relatieve deprivatie (H16) wordt verwacht een sterkere impact te hebben op anti-immigrantenhoudingen dan op attitudes tegenover uitgroepen in het algemeen.
- *Islamofobie*: terwijl opleidingsniveau een sterk temperend effect heeft op GFE (zie H4), verwachten we een minder uitgesproken onderwijsgradiënt voor islamofobie (H17). Daarenboven zullen aanhangers van traditionele genderopvattingen minder islamofobe houdingen vertonen (H18).
- *Antisemitisme*: we veronderstellen dat zowel christelijke religieuze betrokkenheid (H19) als relatieve deprivatie (H20) antisemitisme sterker (positief) beïnvloeden dan vooroordelen in het algemeen.

Deze hypothesen illustreren dat theorieën over veralgemeend vooroordeel en gedifferentieerde dreiging elkaar niet per definitie uitsluiten, maar complementair zijn in hun begrip van vooroordelen. De idee van veralgemeend vooroordeel legt de onderliggende sociaalpsychologische processen bloot die tot vooroordelen leiden, terwijl het model

van gedifferentieerde dreiging uitlegt waarom welbepaalde uitgroepen een meer uitgesproken doelwit worden van specifieke sociaal-structurele en culturele segmenten in de samenleving.

Data en methoden

Dataset

In onze analyse gebruiken we data afkomstig van de Belgische steekproef van de vierde ronde van de *European Values Study*. In 2009 werden via een toevallige tweestaps-steekproef uit de volwassen Belgische bevolking 1.509 op de computer ingevulde (CAPI) interviews gerealiseerd (50% respons). Na afronding van het interview werden deelnemers verzocht een drop-off vragenlijst in te vullen en op te sturen. Van 75,2 procent van de respondenten (N = 1136) werd een volledige vragenlijst ontvangen. De non-respons bleek deels selectief, met een overrepresentatie van respondenten in de leeftijdsgroep 40-54 en met een hogere onderwijsgraad. Ter remediëring passen we post-stratificatiegewichten voor de gezamenlijke verdeling van gender, leeftijd en opleidingsniveau toe. Aangezien de focus van deze studie ligt op vooroordelen onder autochtonen, werden respondenten met een migratieachtergrond (zonder Belgische nationaliteit of in het buitenland geboren) uitgesloten van de analyse, hetgeen resulteert in een effectieve steekproefgrootte van 1.007 respondenten.

Indicatoren

Vooroordelen – Elk type van vooroordeel werd gemeten met een reeks van 4 tot 6 Likert-items die verspreid over de drop-off vragenlijst werden bevraagd (voor formulering van de items, zie Appendix 1). *Homonegativiteit* werd gemeten met stellingen over de (ab)normaliteit van homoseksualiteit (q7_1 & q7_5), homoseksualiteit als normatieve dreiging (q7_2), openheid van homoseksuele identiteiten (q7_3) en non-discriminatie van homoseksuelen (q7_4). *Anti-immigrantenattitudes* werd geoperationaliseerd via items over de betrouwbaarheid van immigranten (q8_1), de mate waarin zij een bedreiging voor de sociale zekerheid vormen (q8_2) en de impact van immigratie op het culturele leven (q8_3 & q8_4). In deze vragen werd verduidelijkt dat met ‘immigranten’ personen van Turkse of Marokkaanse afkomst bedoeld worden. *Antisemitisme* werd gemeten via vier stellingen over gepercipieerde invloed (q15_2), zelfgenoegzaamheid (q15_3), betrouwbaarheid (q15_4) en hebzucht (q15_5) van Joodse individuen. Tot slot werd *islamofobie* geoperationaliseerd met items over de rol van vrouwen in de islam (q24_2), de veronderstelde gewelddadige aard van de islam (q24_4) en islam als een geopolitieke (q24_3) of culturele (q24_5) dreiging voor de westerse samenleving. Alle stellingen werden beoordeeld op een vijfpuntsschaal, gaande van ‘helemaal mee eens’ (1) tot ‘helemaal mee oneens’ (5). Validiteit, betrouwbaarheid en dimensionaliteit van

de indicatoren werden getest en bevestigd via confirmatorische factoranalyse (CFA; zie Appendix 1).

Onafhankelijke variabelen – Verscheidene indicatoren voor sociaal-structurele positie werden opgenomen in de analyse, namelijk *gender* (dummy; 1 = mannen), *leeftijd* (in jaren) en *opleidingsniveau* (diploma lager middelbaar – hoger middelbaar – hoger onderwijs). In de meting van *christelijke religieuze betrokkenheid* maken we een onderscheid tussen kerkelijke christenen (die minstens maandelijks religieuze diensten bijwonen), marginale christenen (personen die zichzelf als christelijk identificeren maar minder vaak religieuze diensten bijwonen) en niet-gelovigen en atheïsten. *Beroepsstatus* is gebaseerd op het Erikson-Goldthorpe-Portocarero-klassenschema (EGP; Ganzeboom & Treiman, 1996) en maakt onderscheid tussen (1) hogere dienstenklasse en zelfstandigen; (2) hoofdarbeiders (lagere dienstenklasse en routine-hoofdarbeid); (3) handarbeiders (geschoold en ongeschoold); en (4) zij die nooit betaald werk gehad hebben.

Een tweede set aan verklarende variabelen bevat drie attitudes bevraagd met behulp van meerdere eens-oneens-stellingen. *Autoritarisme* werd gemeten met drie items over gehoorzaamheid en respect (q12_4), strikte wetten (q12_5) en bestraffing van immorele individuen (q12_3). Drie stellingen over het gevoel als groep benadeeld te worden door overheid en organisaties meten *relatieve groepsdeprivatie*. Tot slot worden *traditionele genderrollen* gemeten met items over gender-stereotiep onderwijs voor jongens en meisjes (q14_1 & q14_2) en genderrollen op de arbeidsmarkt (q14_3 & q14_4). CFA wees uit dat deze items voldoende valide en betrouwbare metingen zijn voor de bedoelde concepten (zie Appendix 2).

Statistische modellen

De statistische analyse bestaat uit twee stappen. Ten eerste schatten we een tweede-orde-CFA met als uitgangspunt dat het antwoord van de respondent op een item over een specifieke groep de volgende drie componenten weerspiegelt (zie Figuur 1): (1) de gemeenschappelijke component van vooroordelen, veralgemeend vooroordeel of GFE (variantie gedeeld door alle groepsspecifieke vooroordelen, via de tweede-ordefactor); (2) groepsspecifieke vooroordelen (variantie uniek voor de groepsspecifieke vooroordelen); en (3) toevallige meetfouten op het itemniveau.

In een tweede stap voegen we de structurele en attitudevariabelen toe om na te gaan in hoeverre groepsspecifieke vooroordelen dezelfde wortels hebben (zie Figuur 2). Dit model legt de effecten van de onafhankelijke variabelen uiteen in een gemeenschappelijk deel (dit is het effect op de tweede-ordefactor GFE) en een direct effect rechtstreeks op de eerste-ordefactoren dat de afwijking van het algemene patroon capteert. Omwille van spaarzaamheid werden enkel significante directe effecten op groepsspecifieke vooroordelen opgenomen in het uiteindelijke model.

Alle gerapporteerde modellen werden geschat met MPlus, versie 7.1. Er werd rekening gehouden met de ordinaal-categorische aard van de indicatoren door een ro-

buuste *weighted least squares*-schattingmethode (WLSMV) te gebruiken. Alle gepresenteerde parameters zijn gestandaardiseerd, met uitzondering van de effecten van de dummy-variabelen. Deze laatste zijn semi-gestandaardiseerd, dus te interpreteren als het verschil met de referentiecategorie uitgedrukt in standaarddeviaties van de afhankelijke variabele.

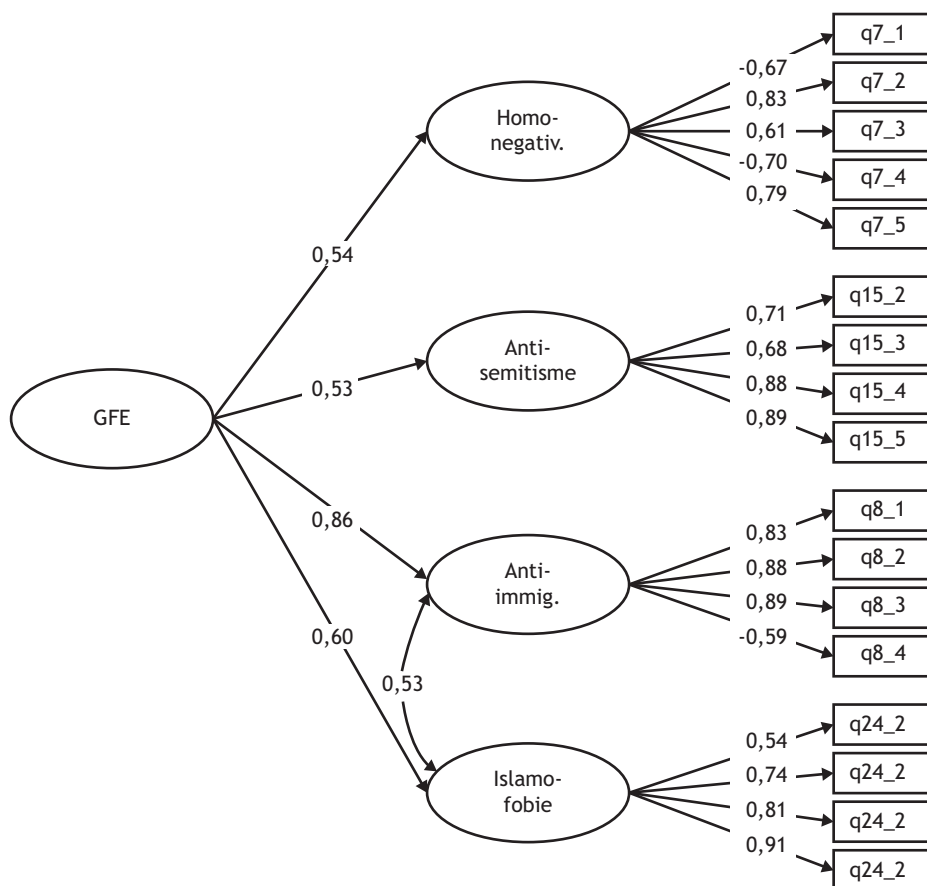
Resultaten

De grootste gemene deler van vooroordelen: een tweede-ordefactormodel

Om te onderzoeken in hoeverre groepsspecifieke vooroordelen een gemeenschappelijke basis hebben, schatten we een model met vier eerste-ordefactoren (anti-immigrantenattitudes, homonegativiteit, islamofobie en antisemitisme) die op hun beurt laden op een tweede-ordefactor die de gemeenschappelijkheid van vooroordelen omvat (GFE). We laten een correlatie toe tussen anti-immigrantenattitudes en islamofobie omdat er een unieke en grote overlap bestaat tussen immigranten van Turkse of Marokkaanse origine en moslims. De eerste-ordefactorladingen zijn vrij hoog (allen > 0,50, meestal > 0,80), wat erop wijst dat de items voldoende geldige en betrouwbare indicatoren zijn. Dit model heeft een acceptabele modelfit (zie Model 1 in Tabel 1): de *Root Mean Squared Error of Approximation* (RMSEA) is lager dan 0,08 (Browne & Cudeck, 1992) en zowel de Comparative Fit Index (CFI; 0,968) en de Tucker-Lewis Index (TLI; 0,962) liggen dicht genoeg bij 1. Het tweede-ordefactormodel heeft een substantieel betere fit dan een model waarin de vier groepsspecifieke factoren niet aan elkaar worden gerelateerd (Model 2) of een model waarin alle indicatoren op één enkele eerste-ordefactor laden en er dus geen groepsspecifieke componenten worden gemodelleerd (Model 3).

Tabel 1. Fit-indices voor verschillende decomposities van gemeenschappelijke en specifieke componenten van vooroordelen.

		Chi-kwadraat	Df	RMSEA	CFI	TLI
Model 1	Specifieke en gemeenschappelijke componenten: tweede-ordefactor-model	602,48	114	,065	,968	,962
Model 2	Enkel specifieke componenten: 4 ongerelateerde eerste-ordefactoren	4669,59	119	,195	,705	,663
Model 3	Enkel een gemeenschappelijke component: alle items laden op één enkele factor	4761,76	119	,197	,699	,656

Chi-kwadraat: 602,48 Df: 114; RMSEA: 0,065; CFI: 0,968; TLI: 0,962

Figuur 1. Tweede-ordefactormodel met gestandaardiseerde ladingen ($n = 1.007$).

De tweede-ordefactorladingen bevatten informatie over het relatieve belang van de specifieke componenten en geven aan hoe de verschillende vooroordelen onderling samenhangen. Alle ladingen zijn vrij hoog ($> 0,50$), wat aangeeft dat de specifieke vooroordelen sterk beïnvloed worden door de algemene GFE-factor. Door het kwadraat te nemen van de tweede-ordefactorladingen (dit zijn de communaliteiten) kunnen we afleiden dat de eerste-ordefactoren respectievelijk 29 procent (homonegativiteit), 28 procent (antisemitisme), 74 procent (anti-immigrantenattitudes) en 36 procent (islamofobie) van hun variantie met de GFE-factor delen. De specifieke vooroordelen hebben dus substantiële unieke componenten: ongeveer twee derde van de variantie in homonegativiteit, antisemitisme en islamofobie is uniek en kan dus niet worden toegeschreven aan de overkoepelende factor. In het geval van anti-immigrantenattitudes is de lading substantieel sterker, en is het grootste deel van de variantie gedeeld met

de GFE-factor. Dit betekent dat er nauwelijks een onderscheid tussen vooroordelen in het algemeen en vooroordelen t.a.v. immigranten te maken is. In de Belgische publieke opinie is de 'migrant' bijgevolg hét sjabloon van de Ander waarin veralgemeende vooroordelen geprojecteerd worden.

Het tweede-ordefactor model impliceert een welbepaalde structuur van correlaties tussen de verschillende vooroordelen (zie Tabel 2). Alle vooroordelen hangen onderling positief samen, maar desalniettemin zijn er duidelijke gradatieverschillen te zien. Zoals we al eerder opmerkten, is islamofobie zeer sterk verbonden met negatieve attitudes ten aanzien van migranten van Turkse en Marokkaanse origine, wat niet verwonderlijk is gezien de overlap tussen beide groepen. De zwakste correlaties vinden we terug tussen antisemitisme, homonegativiteit en islamofobie onderling (telkens ongeveer 0,30). Ondanks het feit dat moslims in het publieke debat regelmatig bekritiseerd worden omwille van vermeende negatieve opvattingen over homoseksualiteit, zien we dat islamofobie en homonegativiteit bij de meerderheidsbevolking hand in hand gaan.

Tabel 2. Correlaties tussen de specifieke vooroordelen (geïmpliceerd door het tweede-ordefactor-model).

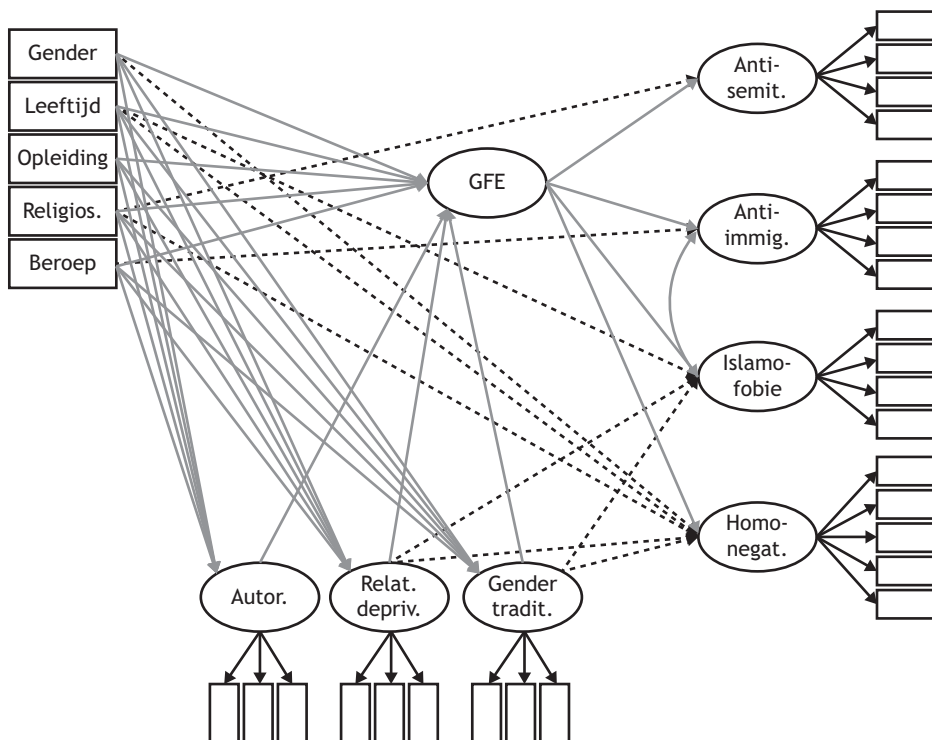
	<i>Homonegativiteit</i>	<i>Anti-immigrantenattitudes</i>	<i>Antisemitisme</i>	<i>Islamofobie</i>
<i>Homonegativiteit</i>	1,00			
<i>Anti-immigrantenattitudes</i>	,47	1,00		
<i>Antisemitisme</i>	,29	,46	1,00	
<i>Islamofobie</i>	,33	,73	,32	1,00

Kortom, er bestaat aanzienlijke overlap tussen de specifieke vooroordelen (H1), maar tegelijkertijd kan men niet alles reduceren tot één overkoepelende GFE-dimensie en onderscheiden zich groepsspecifieke componenten (H10). Dit betekent dat een exclusieve focus op de samenhang tussen vooroordelen ten opzichte van de verscheidene uitgroepen tot een beperkt begrip van de wortels van vooroordelen zou leiden.

Gemeenschappelijke of specifieke anteceden ten?

In een tweede stap voegen we de predictoren toe aan het hierboven besproken tweede-ordefactormodel. Tabel 3 toont zowel de directe effecten van de onafhankelijke variabelen op GFE als de directe effecten op de eerste-ordefactoren. Deze laatste geven met andere woorden aan hoe de impact van onafhankelijke variabelen op specifieke vooroordelen afwijkt van het algemene patroon (dit is de impact op GFE). Soms kunnen deze directe effecten echter misleidend zijn omdat ze controleren voor alle andere onafhankelijke variabelen, inclusief degene die pas later in de causale keten komen. Tabel 4 geeft daarom de totale effecten weer. Deze totale

effecten omvatten naast de directe effecten ook de indirecte effecten die via de diverse mediators (inclusief de tweede-ordefactor GFE) lopen. De directe effecten geven informatie over eventuele differentiële effecten op de verschillende vormen van vooroordelen, terwijl de totale effecten inzicht verschaffen in algemene patronen.

Figuur 2. GFE en specifieke vooroordelen verklaard door structurele kenmerken en attitudedimensies.

Noot: Directe effecten op specifieke vooroordelen staan weergegeven met een stippellijn.

Tabel 3. Directe effecten van structurele kenmerken en attitudedimensies op vooroordelen (n = 1.007).

	GFE		Homonegati- viteit		Anti- immigranten- attitudes		Islamofobie		Antisemitisme	
	Param.	p- waarde	Param.	p- waarde	Param.	p- waarde	Param.	p- waarde	Param.	p- waarde
Gender										
<i>Man (ref.cat.)</i>										
<i>Vrouw</i>	-,143	,082	-,169	,013						
Leeftijd	-,155	,009	,178	,000			,183	,000		
Opleiding										
<i>Lager secundair (ref.cat.)</i>										
<i>Hoger secundair</i>	,036	,707								
<i>Tertiair</i>	-,039	,718								
Beroepsklasse										
<i>Dienstenklasse / /zelfstandig</i>	,165	,280			-,068	,538				
<i>Hoofdarbeiders</i>	,169	,117			-,182	,015				
<i>Handarbeiders (ref.cat.)</i>										
<i>Nooit gewerkt</i>	-,018	,904			-,156	,209				
Religieuze betrokkenheid										
<i>Kerkelijk chris- ten (ref.cat.)</i>										
<i>Marginaal christen</i>	,070	,527	-,329	,002					-,236	,034
<i>Niet-gelovig / atheïst</i>	,039	,661	-,181	,015					-,025	,776
Autoritarisme	,594	,000								
Relatieve deprivatie	,297	,000	-,158	,001			,109	,009		
Traditionele genderopvattingen	,130	,007	,364	,000			-,207	,000		
Verklaarde variantie	58,9%		53,9%		69,8%		5,1%		28,3%	
Chi-kwadraat: 1226,29; Df: 506; RMSEA: 0.038; CFI: 0.967; TLI: 0.961										

Noot: De weergegeven parameters zijn semi-gestandaardiseerd voor categorische onafhankelijke variabelen (d.w.z. dat ze het verschil met de referentiecategorie weergeven in termen van standaarddeviaties op de afhankelijke variabele) en volledig gestandaardiseerd in alle andere gevallen. De analyse is gewogen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau.

Tabel 4. Totale effecten van structurele kenmerken en attitudedimensies op vooroordelen (n = 1.007).

	GFE		Homo-negativiteit		Anti-immigranten-attitudes		Islamofobie		Antisemitisme	
	Param.	p-waarde	Param.	p-waarde	Param.	p-waarde	Param.	p-waarde	Param.	p-waarde
Gender										
Man (ref.cat.)										
Vrouw	-,087	,303	-,344	,000	-,072	,303	,019	,742	-,046	,306
Leeftijd	,067	,227	,294	,000	,055	,221	,178	,000	,036	,221
Opleiding										
Lager secundair (ref.cat.)										
Hoger secundair	-,221	,040	-,129	,045	-,182	,037	-,137	,068	-,117	,040
Tertiair	-,682	,000	-,350	,000	-,562	,000	-,449	,000	-,363	,000
Beroepsklasse										
Dienstenklasse I /zelfstandig	-,186	,239	-,112	,223	-,221	,010	-,118	,255	-,099	,235
Hoofdarbeiders	,008	,945	-,016	,813	-,176	,029	,011	,888	,004	,945
Handarbeiders (ref.cat.)										
Nooit gewerkt	-,002	,991	,177	,053	-,157	,224	-,110	,282	-,001	,991
Religieuze betrokkenheid										
Kerkelijk christen (ref.cat.)										
Marginaal christen	,130	,319	-,330	,002	,107	,316	,124	,166	-,167	,130
Niet-gelovig / atheïst	-,077	,423	-,328	,000	-,063	,419	,014	,836	-,066	,455
Autoritarisme		,000	,288	,000	,489	,000	,386	,000	,316	,000
Relatieve deprivatie		,000	-,014	,730	,245	,000	,303	,000	,158	,000
Traditionele genderopvattingen		,007	,427	,000	,107	,004	-,122	,005	,069	,005
Verklaarde variantie	58,9%		53,9%		69,8%		5,1%		28,3%	
Chi-kwadraat: 1226,29; Df: 506; RMSEA: 0,038; CFI: 0,967; TLI: 0,961										

Noot: De weergegeven parameters zijn semi-gestandaardiseerd voor categorische onafhankelijke variabelen (d.w.z. dat ze het verschil met de referentiecategorie weergeven in termen van standaarddeviaties op de afhankelijke variabele) en volledig gestandaardiseerd in alle andere gevallen. De analyse is gewogen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau. De weergegeven totale effecten omvatten zowel de directe effecten als de indirecte effecten die via de diverse mediatoeren (inclusief de tweede-ordefactor GFE) lopen.

We beginnen met de interpretatie van de effecten op GFE (dit zijn de gemeenschappelijke effecten). Elk van de drie attitude-dimensies is significant gerelateerd aan GFE (zie Tabel 3). Zoals verwacht, hebben autoritarisme ($B = 0,594$; H7) en relatieve deprivatie ($B = 0,297$; H8) een positief effect op veralgemeend vooroordeel. Er is ook een positief effect van traditionele genderrollen op GFE, hoewel de impact aanzienlijk zwakker is ($B = 0,130$; H9). Van de structurele variabelen zijn enkel leeftijd en opleidingsniveau significant gerelateerd aan GFE. In lijn met de verwachtingen (zie H4) scoren respondenten met een diploma hoger onderwijs 0,682 standaarddeviaties lager op veralgemeend vooroordeel dan respondenten met enkel een diploma van het lager middelbaar en is ook het verschil tussen hoger en lager middelbaar onderwijsniveau significant ($B = -0,221$; zie Tabel 4). In tegenstelling tot dit totale effect is het directe effect van opleidingsniveau niet significant, hetgeen betekent dat de impact van opleiding volledig wordt gemedieerd door de attitude-variabelen. Met andere woorden, het opleidingseffect kan geheel worden verklaard door de minder autoritaire instelling, het lager gevoel van groepsdeprivatie en de minder traditionele genderopvattingen van hoger opgeleiden. Dit is niet verrassend, gegeven de verschillende functies van onderwijs. Aan de ene kant resulteert een hoger opleidingsniveau in een hogere positie op de sociale ladder, wat leidt tot lagere gevoelens van groepsdeprivatie. Aan de andere kant verbreedt onderwijs het perspectief van mensen (Gabennesch, 1972) en vervult het ook een normatieve functie in de zin dat het democratische basiswaarden en verdraagzaamheid socialiseert – resulterend in een minder autoritaire instelling en minder traditionele genderopvattingen (zie bv. Elchardus & Spruyt, 2009). In het geval van leeftijd is het totale effect niet significant, maar het directe effect wel. Als we controleren voor attitude-kenmerken, blijken ouderen dus minder bevooroordeeld te zijn ($B = -0,155$; zie Tabel 3), hetgeen H3 tegenspreekt. Gender (H2), sociale klasse (H5) en christelijke religieuze betrokkenheid (H6) vertonen, in tegenstelling tot onze verwachtingen, geen significant verband met GFE. Alles bij elkaar verklaren de structurele en attitudekenmerken bijna 60 procent van de totale variantie in GFE.

Deze analyse wil echter vooral achterhalen of de antecedenten een differentiële invloed op de specifieke vooroordelen hebben. Het feit dat verschillende predictoren een significant effect hebben op de eerste-ordefactoren wijst erop dat er inderdaad sprake is van differentiële effecten. Zoals gezegd, vertoont relatieve deprivatie een matig positief verband met GFE. De effecten op homonegativiteit en islamofobie wijken hier echter significant van af. In het geval van homonegativiteit is het directe effect negatief ($B = -0,158$), hetgeen onze verwachting over het zwakkere effect van relatieve deprivatie op homonegativiteit ondersteunt (H13). Zoals weergegeven in Tabel 4, is het totale effect van relatieve deprivatie op homonegativiteit zelfs niet significant. Het positieve directe effect op islamofobie ($B = 0,109$) geeft, op zijn beurt, aan dat relatieve deprivatie voor anti-moslimsentimenten juist een sterkere predictor is dan voor veralgemeend vooroordeel. Voor dit onverwachte directe effect van relatieve deprivatie op islamofobie hebben we niet meteen een verklaring.

Traditionele genderrollen hebben een matige impact op GFE, maar een sterk positief direct effect op homonegativiteit ($\beta = 0,364$). Dit bevestigt de hypothese dat genderopvattingen houdingen tegenover homoseksuelen sterker structureren dan houdingen ten aanzien van andere uitgroepen (H14). Van alle predictoren oefenen genderopvattingen het sterkste effect op homonegativiteit uit. In het geval van islamofobie zien we, zoals verwacht (H18), net het omgekeerde patroon: traditionele genderrolattitudes hebben een negatief direct effect ($\beta = -0,207$) dat het effect op de tweede-ordefactor geheel opheft en resulteert in een negatief totaaleffect. Met andere woorden: individuen die in sterkere mate traditionele genderrolpatronen onderschrijven, zijn gemiddeld meer bevooroordeeld, behalve als het op islamofobie aankomt. Dit is niet verrassend, aangezien de islam typisch in verband wordt gebracht met een traditionele rolverdeling tussen man en vrouw. Zoals verwacht, is de impact van autoritarisme minder gedifferentieerd. Voor elk van de factoren is autoritarisme de sterkste predictor en is er geen significant verschil in verklaringskracht voor de diverse vormen van vooroordeel.

Ook voor enkele structurele variabelen vinden we differentiële effecten. Gender heeft weliswaar geen significant effect op de tweede-ordefactor, maar vrouwen rapporteren wel minder homofobe attitudes dan mannen (direct effect van $\beta = -0,169$, zie Tabel 3), hetgeen H11 bevestigt en de centrale rol van homonegativiteit in de constructie van mannelijkheidsidealen reflecteert (zie Plummer, 2001). Ook in de lijn van de verwachtingen ligt de differentiële impact van sociale klasse op negatieve houdingen t.a.v. immigranten (H15). In termen van directe effecten is er een significant verschil tussen hoofdarbeiders en handarbeiders. De totale effecten tonen dat migranten de enige uitgroep zijn waarvoor vooroordelen duidelijk gestructureerd zijn naar beroeps-klasse. De hogere dienstenklasse/zelfstandigen en de hoofdarbeiders rapporteren significant minder negatieve houdingen ten aanzien van migranten dan handwerkers. Ook religieuze betrokkenheid heeft differentiële effecten op homonegativiteit (H12) en antisemitisme (H19). Zoals verwacht, toont zich het verschil in vooroordelen tussen kerkelijke christenen en marginaal gelovigen sterker als het om homonegativiteit of antisemitisme gaat.

Naast effecten waarvoor expliciete verwachtingen werden geformuleerd, vinden we ook een klein maar significant groepsspecifiek effect van leeftijd. Voor homonegativiteit en islamofobie is er een positief direct (resp. $\beta = 0,178$ en $\beta = 0,183$) leeftijdseffect. Tot slot konden we geen steun vinden voor de hypothese over het differentiële effect van opleidingsniveau op islamofobie (H17), wat in lijn ligt met eerdere onderzoeksresultaten in de Nederlandse context (zie Van Bohemen et al., 2012).

Deze resultaten geven een gedifferentieerd en genuanceerd beeld op de antecedenten van verschillende vooroordelen. Naast een set van gemeenschappelijke effecten, zoals die van autoritarisme en opleidingsniveau, vonden we predictoren met een verschillende impact op de vier specifieke vooroordelen. Dit patroon ondersteunt de centrale idee dat vooroordelen ingebed zijn in materiële en symbolische conflictrelaties tussen groepen, en dat vooroordelen jegens een specifieke groep zich ontwikkelen in specifieke socio-economische of culturele segmenten in de maatschappij. Dit is het

duidelijkst in het geval van homonegativiteit: voor vijf van de acht predictoren is er een differentieel effect op vooroordelen tegenover deze groep. Negativiteit tegenover seksuele minderheden is meer uitgesproken onder ouderen, mannen, kerkgangers en gendertraditionalisten – dit zijn groepen die homoseksualiteit als een sterke dreiging voor de morele orde ervaren. Voor islamofobie vonden we differentiële effecten die, vergeleken met homonegativiteit, vaak in de tegengestelde richting gaan. Het feit dat de twee vormen van vooroordelen sterk positief correleren, sluit dus niet uit dat ze deels verschillende sociale wortels hebben en door deels verschillende processen ontstaan. Anti-immigrantenhoudingen vertonen het minste afwijking van het algemene verklarende model. Dit is niet verrassend, gegeven de grote overlap tussen vooroordelen tegenover deze specifieke groep en GFE.

Conclusie

In dit artikel argumenteren we dat louter aandacht voor de gemeenschappelijke component van vooroordelen ons begrip van de structuur en het ontstaan van specifieke vooroordelen beperkt. Groepsspecifieke vooroordelen zijn afhankelijk van structurele en contextuele factoren zoals sociale positie, de aard van intergroeprelaties, machts-evenwichten en elitediscoursen. Om de specifieke aard van vooroordelen te conceptualiseren, ontwikkelen we een theoretisch kader – het model van gedifferentieerde dreiging – dat stoelt op twee cruciale principes: (1) uitgroepen bedreigen verschillende belangen (economisch vs. cultureel); en (2) samenlevingen zijn structureel en cultureel gelaagd, waardoor waargenomen intergroepsdreigingen specifieke socio-economische of culturele groepen disproportioneel treffen, afhankelijk van de aard van het conflict. Als gevolg hiervan zijn de vooroordelen van individuen niet noodzakelijkerwijs op gelijkaardige wijze gericht tegen alle mogelijke uitgroepen, maar eerder gefocust op de specifieke groepen die ervaren worden als dreiging voor bepaalde belangen van de eigen referentiegroep.

Deze benadering hebben we empirisch getoetst in de Belgische context door determinanten van attitudes t.a.v. vier groepen – immigranten, moslims, joden en homoseksuelen – te onderzoeken. Onze studie vindt, naast een gemeenschappelijke basis voor veralgemeende vooroordelen, ook sterke unieke componenten voor de houdingen ten aanzien van specifieke uitgroepen. De mate waarin deze specifieke vooroordelen gerelateerd zijn aan de overkoepelende GFE-factor, varieert. Zo is er een bijzonder sterke overlap tussen GFE en houdingen tegenover immigranten. Dit suggereert dat in de Belgische publieke opinie de 'immigrant' de prototypische Ander is die als *'master template'* fungeert bij de formatie van algemene vooroordelen.

Onze analyse laat daarenboven zien dat relatieve groepsdeprivatie en autoritaire disposities, en indirect ook een laag opleidingsniveau, consistent bijdragen aan veralgemeende vooroordelen. Maar we vinden eveneens dat dit algemeen verklaringsmodel niet toereikend is om bepaalde relaties tussen antecedenten en groepsspecifieke voor-

oordelen te begrijpen. Er zijn unieke achtergronden, redenen en motivaties voor het ontstaan van specifieke vooroordelen. Dit kan wellicht het best geïllustreerd worden aan de hand van het differentiële effect van traditionele genderrolattitudes op islamofobie en homonegativiteit. Traditionele genderrolopvattingen zijn een sterke voorspeller van homonegativiteit, maar reduceren tegelijkertijd islamofobe opvattingen. De reden voor deze paradoxale bevinding moet gezocht worden in de specifieke aard van vooroordelen jegens homoseksuelen en moslims. Een van de meest hardnekkige stereotypes over homoseksualiteit is dat deze traditionele gendernormen (waaronder heteronormativiteit) zou schenden, terwijl een van de basiselementen in de kritiek op de islam juist gelegen is in het beeld van de islam als een gendertraditionele religie. Zowel moslims als homoseksuelen worden als bedreigend ervaren, maar de specifieke sets aan waarden die onder vuur liggen en de maatschappelijke segmenten die deze dreiging ervaren, zijn fundamenteel verschillend.

Ook voor verschillende andere predictoren werden afwijkende effecten voor specifieke vooroordelen vastgesteld. Zo zijn gevoelens van relatieve deprivatie sterker gerelateerd aan islamofobie dan aan andere vooroordelen en zijn ze niet significant gerelateerd aan homonegativiteit. Christelijke religieuze betrokkenheid speelt een meer beslissende rol in het ontstaan van antisemitisme en homonegativiteit dan voor andere vormen van vooroordelen. En negatieve houdingen t.a.v. migranten laten een socialeklassengradiënt zien die afwezig is in de attitudes tegenover andere uitgroepen. De afwijkende effecten voor homonegativiteit springen het meest in het oog. Als men de positie van de LGBT-gemeenschap in België in ogenschouw neemt, is dit geen grote verrassing, aangezien het, zeker in vergelijking met immigratie en de rol van islam, een meer publiek geaccepteerd verschijnsel en welhaast een politiek non-issue is.

Onze resultaten benadrukken de noodzaak van een contextuele aanpak. De structuur van vooroordelen en de classificatie van de hier bestudeerde uitgroepen (in disidente, deviante en concurrerende groepen) is geen universeel gegeven, maar iets dat over samenlevingen varieert en doorheen de tijd kan wijzigen. Zo vonden Zick, Küpper en Hövermann (2011) dat seksisme en homonegativiteit in Hongarije en Polen veel minder sterk gerelateerd waren dan in meer westerse landen. Daarnaast kunnen vooroordelen jegens bepaalde groepen zich over de tijd meer of minder in lijn met het algemeen verklaringsmodel gaan gedragen. Zo bekleden 'niet-productieve' groepen zoals werklozen en daklozen door de toegenomen meritocratisering van westerse maatschappijen een steeds prominentere positie in de structuur van veralgemeende vooroordelen (Hövermann, Gross, Zick, & Messner, 2015).

De nadruk op een contextuele aanpak schuift de idee van veralgemeende vooroordelen niet noodzakelijk terzijde, maar toont eerder hoe beide benaderingen complementair kunnen zijn. In toekomstig onderzoek naar de determinanten van vooroordelen zou dit onderscheid tussen algemene en groepsspecifieke componenten gehanteerd moeten worden. Bovendien zouden toekomstige studies, het belang van context indachtig, een theoretisch geïnformeerde en op de specifieke sociale setting toegespitste benadering moeten volgen. Het kan niet genoeg benadrukt worden dat studies die vanuit het gedifferentieerde-dreigingidee vertrekken, zich terdege bewust moeten zijn dat de

in dit artikel bestudeerde groepen andere sociale posities kunnen bekleden in andere samenlevingen en zo aanleiding kunnen geven tot verschillende soorten percepties van dreiging. Zo worden bijvoorbeeld migranten met name als economische concurrenten in Italië beschouwd en als culturele dreiging in Frankrijk (zie Bergamschi 2013).

Noten

1. De relatie tussen interetnische competitie, economische dreiging en specifieke vooroordelen moet met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Zo toont het overzichtsartikel van Hainmueller en Hopkins (2014) bv. aan dat anti-immigrantenattitudes niet geconcentreerd zijn binnen beroepen of sectoren die het meest onderhevig zijn aan interetnische competitie. Anderzijds vindt empirisch onderzoek wel consistent dat ongeschoolde arbeiders er sterkere vooroordelen tegenover immigranten op nahouden (Kunovich, 2004). Het effect van beroepsklassen kan dus niet zomaar toegeschreven worden aan de economische competitie die met bepaalde economische posities gepaard gaat. De culturele disposities (zoals het zich bedreigd *voelen*) die bepaalde beroepsgroepen kenmerken, lijken van meer doorslaggevend belang te zijn (vgl. Kinder & Sanders, 1996; Horowitz, 2000).

Bibliografie

- Abts, K. & Kochuyt, T. (2013). De vreemde bedreiging van de verzorgingsstaat. *Tijdschrift voor Sociologie*, 34(3-4), 227-249.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. K. & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Aerts, S., Dewaele, A., Cox, N. & Van Houtte, M. (2014). Homonegativity in the technical and vocational track: A survey of secondary school students in Flanders. *Journal of LGBT Youth*, 11(4), 364-387.
- Agnew, C. R., Thompson, V.D. & Gaines, S.O. (2000). Incorporating proximal and distal influences on prejudice: testing a general model across outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 403-418.
- Akrami, N., Ekehammar, B. & Bergh, R. (2011). Generalized prejudice: common and specific components. *Psychological Science*, 22(1), 57-59.
- Allport, G. W. (1958). *The nature of prejudice*. New York: Doubleday Anchor.
- Altemeyer, B. (1998). The other "authoritarian personality". *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47-92.
- Bäckström, M. & Björklund, F. (2007). Structural Modeling of Generalized Prejudice. *Journal of Individual Differences*, 28(1), 10-17. <http://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.10>.
- Ben-Rafael, E. (2014). *Confronting Antisemitism in Europe: The Case of Belgian Jews*. Brill.
- Bergamaschi, A. (2013). Adolescents and prejudice: A comparative study of the attitudes of two European adolescent populations regarding the issues that are raised by increasing cultural and religious pluralism. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(3), 302-312.
- Bierly, M. M. (1985). Prejudice toward contemporary outgroups as a generalized attitude. *Journal of Applied Social Psychology*, 15(2), 189-199.

- Billiet, J. B. (1995). Church involvement, ethnocentrism, and voting for a radical right-wing party: Diverging behavioral outcomes of equal attitudinal dispositions. *Sociology of Religion*, 56(3), 303-326.
- Bilsky, L. (2009). Muslim headscarves in France and army uniforms in Israel: A comparative study of citizenship as a mask. *Patterns of Prejudice*, 43(4), 287-311.
- Blalock, H. M. (1967). *Toward a theory of minority-group relations*. New York: John Wiley & Sons.
- Bleich, E. (2011). What is Islamophobia and how much is there? Theorizing and measuring an emerging comparative concept. *American Behavioral Scientist*, 55(12), 1581-1600.
- Blumer, H. (1958). Race prejudice as a sense of group position. *The Pacific Sociological Review*, 1, 3-7.
- Bobo, L. & Hutchings, V. L. (1996). Perceptions of racial group competition: Extending Blumer's theory of group position to a multi-racial social context. *American Sociological Review*, 61, 951-972.
- Bracke, S. (2012). From 'saving women' to 'saving gays': Rescue narratives and their dis/continuities. *European Journal of Women's Studies*, 19(2), 237-252.
- Bratt, C. (2005). The structure of attitudes toward non-western immigrant groups: second-order factor analysis of attitudes among Norwegian adolescents. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(4), 447-69.
- Browne, M. W. & Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230-258.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Cambridge: Polity.
- Cottrell, C. A. & Neuberg, S. L. (2005). Different emotional reactions to different groups: A sociofunctional threat-based approach to 'prejudice'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5), 770-789.
- De Koster, W. & Van der Waal, J. (2006). Moreel conservatisme en autoritarisme theoretisch en methodisch ontward: Culturele waardenoriëntaties in de politieke sociologie. *Mens & Maatschappij*, 81(2), 121-141.
- Dewaele, A., Van Houtte, M., Cox, N. & Vincke, J. (2013). From coming out to visibility management – A new perspective on coping with minority stressors in LGB youth in Flanders. *Journal of Homosexuality*, 60(5), 685-710.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 33 (pp. 41-113). San Diego: Academic Press.
- Duckitt, J. & Sibley, C. G. (2007). Right wing authoritarianism, social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice. *European Journal of Personality*, 21, 113-130.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M. & Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: big five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality*, 18, 463-82.
- Elchardus, M. & Spruyt, B. (2009). Draagt hoger onderwijs bij tot verdraagzaamheid. In M. Elchardus & J. Siongers (Eds.), *Vreemden: Naar een cultuursociologische benadering van etnocentrisme*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Elchardus, M. & Spruyt, B. (2014). Universalism and anti-Muslim sentiment. *International Journal of Intercultural Relations*, 38, 75-85.
- Fekete, L. (2009). *A suitable enemy: Racism, migration and Islamophobia in Europe*. New York: Pluto Press.
- Gabennesh, H. (1972). Authoritarianism as world view. *American Journal of Sociology*, 77(5), 857-875.

- Ganzeboom, H. & Treiman, D. J. (1996). Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 International Standard Classification of Occupations. *Social Science Research*, 25, 201-239.
- Hainmueller, J. & Hopkins, D. J. (2014). Public Attitudes Toward Immigration. *Annual Review of Political Science*, 17, 225-49.
- Herek, G. M. (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *The Journal of Sex Research*, 25(4), 451-477.
- Hjerm, M. & Nagayoshi, K. (2011). The composition of the minority population as a threat: Can real economic and cultural threats explain xenophobia? *International Sociology*, 26(6), 815-843.
- Hövermann, A., Gross, E. M., Zick, A. & Messner, S. F. (2015). Understanding the devaluation of vulnerable groups: A novel application of Institutional Anomie Theory. *Social Science Research*, 52, 408-421.
- Hodson, G. & Dhont, K. (2015). The person-based nature of prejudice: Individual difference predictors of intergroup negativity. *European Review of Social Psychology*, 26(1), 1-42.
- Horowitz, D. (2000). *Ethnic groups in conflict: With a new preface*. Los Angeles: University of California Press.
- Hudson, W. W. & Ricketts, W. A. (1980). A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5(4), 357-372.
- Hunsberger, B. & Jackson, L. M. (2005). Religion, meaning, and prejudice. *Journal of Social Issues*, 61, 807-826.
- Kalkan, K. O., Layman, G. C. & Uslander, E. M. (2009). "Bands of Others?" Attitudes toward Muslims in contemporary American society. *The Journal of Politics*, 71(3), 1-16.
- Kimmel, M. S. (1994). Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. In H. Brod & M. Kaufman (Eds.) *Theorizing Masculinities* (pp. 119-141). Thousand Oaks: Sage.
- Kinder, D. R. & Sanders, L. M. (1996). *Divided by color: Racial politics and democratic ideals*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kumar, D. (2012). *Islamophobia and the politics of empire*. Chicago: Haymarket Books.
- Kunovich, R. M. (2004). Social structural position and prejudice: an exploration of cross-national differences in regression slopes. *Social Science Research*, 33(1), 20-44.
- Laurijssen, I. & Glorieux, I. (2015). Early career occupational mobility of Turkish and Moroccan second-generation migrants in Flanders, Belgium. *Journal of Youth Studies*, 18(1), 101-117.
- Meer, N. (2013). Semantics, scales and solidarities in the study of antisemitism and Islamophobia. *Ethnic and Racial Studies*, 36(3), 500-515.
- Merton, R. K. (1968 [1957]). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
- Meuleman, B. & Billiet, J. (2003). De houding van Vlamingen tegenover 'oude' en 'nieuwe' migranten: diffuus of specifiek? In *Vlaanderen gepeild!* (pp. 137-175). Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Meuleman, B., Davidov, E. & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002-2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, 38(2), 352-365.
- Meeusen, C. & Dhont, K. (2015). Parent-child similarity in common and specific components of prejudice: The role of ideological attitudes and political discussion. *European Journal of Personality*, 29(6), 585-598.

- Meeusen, C. & Kern, A. (2016). The effect of contextual factors on the association between different forms of prejudice : a cross-national approach on generalized prejudice. *Social Science Research*, 55, 1-15.
- Neels, K. (2000). Education and the transition to employment: Young Turkish and Moroccan adults in Belgium. In R. Lesthaeghe (Ed.), *Communities and Generations: Turkish and Moroccan Populations in Belgium* (pp. 243-278). Brussel: VUB Press.
- Olzak, S. (1992). *The dynamics of ethnic competition & conflict*. Stanford: Stanford University Press.
- Pargament, K. I., Trevino, K., Mahoney, A. & Silberman, I. (2007). They killed our lord: the perception of Jews as desecrator of Christianity as a predictor of anti-Semitism. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 46(2), 143-158.
- Phalet, K., Deboosere, P. & Bastiaenssen, V. (2007). Old and new inequalities in educational attainment: Ethnic minorities in the Belgian census 1991-2001. *Ethnicities*, 7(3), 390-415.
- Plummer, D. (1999). *One of the Boys: Masculinity, Homophobia, and Modern Manhood*. New York: Harrington Park Press.
- Plummer, D. (2001). The quest for modern manhood: Masculine stereotypes, peer culture and the social significance of homophobia. *Journal of Adolescence*, 24(1), 15-23.
- Ray, J. J. & Lovejoy, F.H. (1986). The generality of racial prejudice. *The Journal of Social Psychology*, 126(4), 563-64.
- Riek, B. M., Mania, E.W. & Gaertner, S.L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: a meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336-353.
- Runciman, W. G. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequality in twentieth century England*. Berkeley: University of California Press.
- Schiefer, D. (2013). Cultural values and group-related attitudes: A comparison of individuals with and without migration background across 24 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(2), 245-262.
- Schiffer, S. & Wagner, C. (2011). Anti-Semitism and Islamophobia – new enemies, old patterns. *Race & Class*, 52, 377-384.
- Sibley, C. G., Robertson, A. & Wilson, M. S. (2006). Social dominance orientation and right-wing authoritarianism: Additive and interactive effects. *Political Psychology*, 27(5), 755-768.
- Spruyt, B. & Elchardus, M. (2012). Are anti-Muslim feelings more widespread than anti-foreigner feelings? Evidence from two split-sample experiments. *Ethnicities*, 12(6), 800-820.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Martínez Martínez, C., Schwarzwald, J. & Tur-Kaspa, M. (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel. An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 559-576.
- Strabac, Z. & Listhaug, O. (2008). Anti-Muslim prejudice in Europe: A multi-level analysis of survey data from 30 countries. *Social Science Research*, 37, 268-286.
- Swyngedouw, M. (1995). The 'threatening immigrant' in Flanders 1930-1980: Redrawing the social space. *New Community*, 21(3), 325-340.
- Taras, R. (2013). 'Islamophobia never stands still': race, religion, and culture. *Ethnic and Racial Studies*, 36(3), 417-433.
- Thornton, A., Alwin, D. F. & Camburn, D. (1983). Causes and consequences of sex-role attitudes and attitude change. *American Sociological Review*, 48(2), 211-27.
- Van Bohemen, S., Kemmers, R. & De Koster, W. (2012). Seculiere intolerantie. *Sociologie*, 8(2), 199-218.

- Van Hiel, A. & Mervielde, I. (2005). Authoritarianism and social dominance orientation: Relationships with various forms of racism. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(11), 2323-2344. <http://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02105.x>.
- Whitley, B. E. (2009). Religiosity and attitudes towards lesbians and gay men: a meta-analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 19(1), 21-38.
- Zemni, S. (2011). The shaping of Islam and Islamophobia in Belgium. *Race & Class*, 53(1), 28-44.
- Zick, A., Küpper, B. & Hövermann, A. (2011). *Intolerance, prejudice and discrimination. A European Report*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Zick, A., Wolf, C., Küpper, B., Davidov, E., Schmidt, P. & Heitmeyer, W. (2008). The syndrome of group-focused enmity: The interrelation of prejudices tested with multiple cross-sectional and panel data. *Journal of Social Issues*, 64(2), 363-383.

Abstract

In this article we argue that an exclusive focus on the generalised aspect of prejudice limits the understanding of the structure and genesis of prejudice towards particular out-groups. In order to conceptualize the specific nature of particular prejudices, we propose the *differentiated threat approach*. This framework postulates that different out-groups challenge diverse economic and cultural interests, and that these out-group specific threats affect various socio-economic strata and cultural groups differentially. The differentiated threat approach is applied to analyse majority-group Belgians' attitudes towards immigrants, Muslims, Jews and homosexuals. The results show that a common denominator of prejudice can be distinguished, but that the prejudices towards the various out-groups contain substantively relevant unique components that are influenced by socio-demographic and attitudinal predictors in diverging ways. Gender traditionalism is found to reinforce homonegativity and temper Islamophobia at the same time. Feelings of relative deprivation are more strongly related to Islamophobia than to other forms of prejudice, and are unrelated to homonegativity. Religious involvement plays a more decisive role in the formation of anti-Semitism and homonegativity than it does in the other forms of prejudice. Anti-immigration attitudes show a class gradient that is absent in attitudes towards other out-groups. Our results evidence that the concrete realisation of attitudes towards a specific out-group cannot be understood without paying attention to structural and contextual factors, such as social positions, the nature of inter-group relations, power balances and elite discourses.

Keywords

generalised prejudice, anti-semitism, homonegativity, Islamophobia, anti-immigrant attitudes, differentiated threat approach

Appendix 1. Resultaten van de CFA voor de specifieke vooroordelen.

		Homonegativiteit	Anti-immigrantenattitudes	Antisemitisme	Islamofobie
Gestandaardiseerde factorladingen					
q7_1	Kinderen zouden moeten leren dat het geheel normaal is om homoseksueel te zijn.	-,67			
q7_2	Gelijke rechten voor homoseksuelen zijn een bedreiging voor onze normen en waarden.	,83			
q7_3	Homoseksuele mannen moeten niet zo veel ophef maken over hun seksuele voorkeur.	,61			
q7_4	Homo's en hetero's moeten op gelijke voet behandeld worden.	-,70			
q7_5	Lesbische vrouwen zijn abnormaal.	,79			
q8_1	Migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen.		,83		
q8_2	Migranten komen hier profiteren van de sociale zekerheid.		,88		
q8_3	Migranten zijn een bedreiging voor onze cultuur en gebruiken.		,89		
q8_4	De aanwezigheid van verschillende culturen is een verrijking voor onze samenleving.		-,59		
q15_2	Joden hebben teveel invloed in ons land.			,70	
q15_3	Joden denken dat ze beter zijn dan de anderen.			,68	
q15_4	Men kan joden beter vermijden: je kunt hen niet vertrouwen.			,88	
q15_5	Joden zijn alleen uit op geld.			,88	
q24_2	Moslim mannen overheersen hun vrouwen teveel.				,55
q24_3	Als het erop aankomt, keren islamitische landen zich tegen Europa.				,75
q24_4	De islamitische geschiedenis en cultuur zijn meer gewelddadig dan andere.				,81
q24_5	De islamitische waarden zijn een bedreiging voor Europa.				,91
Correlaties tussen factoren					
	<i>Homonegativiteit</i>	1,00			
	<i>Anti-immigrantenattitudes</i>	,47	1,00		
	<i>Antisemitisme</i>	,29	,45	1,00	
	<i>Islamofobie</i>	,31	,73	,33	1,00
Model fit: Chi-kwadraat: 622,03; Df: 113; RMSEA: 0,067; CFI: 0,967; TLI: 0,960					

Appendix 2. Resultaten van de CFA voor de attitudedimensies.

		Autoritarisme	Traditionele genderopvattingen	Relatieve deprivatie
Gestandaardiseerde factorladingen				
q12_3	Onze sociale problemen zouden grotendeels opgelost zijn als we ons op de één of andere wijze konden ontdoen van immorele en oneerlijke mensen.	,63		
q12_4	Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de twee belangrijkste deugden die kinderen moeten leren.	,72		
q12_5	De wetten moeten strenger worden want te veel vrijheid is niet goed voor de mensen.	,69		
q14_1	Voor een meisje is het eigenlijk toch niet zo belangrijk als voor een jongen om een goede schoolopleiding te krijgen.		,81	
q14_2	In het algemeen kun je jongens nu eenmaal wat vrijer opvoeden dan meisjes.		,72	
q14_3	Het is tegen de natuur als vrouwen in een bedrijf de leiding uitoefenen over mannen.		,87	
q14_4	Het is het meest natuurlijk dat de man kostwinner is en de vrouw voor het huishouden en de kinderen zorgt.		,70	
q30_1	Als we iets nodig hebben van de overheid, dan moeten mensen zoals ik altijd langer wachten dan vele anderen.			,87
q30_2	Mensen zoals ik worden in onze samenleving systematisch benadeeld, terwijl andere groepen meer krijgen dan waar ze recht op hebben.			,94
q30_3	Bij economische crisis zijn mensen zoals ik altijd het eerste slachtoffer.			,82
Correlaties tussen factoren				
	<i>Autoritarisme</i>	1,00		
	<i>Traditionele genderopvattingen</i>	,37	1,00	
	<i>Relatieve deprivatie</i>	,42	,26	1,00
Model fit: Chi-kwadraat: 106,07; Df: 32; RMSEA: 0,048; CFI: 0,993; TLI: 0,990				